

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ СХІДНОЇ І СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
Кафедра корейської і японської філології

Курсова робота
з японської філології

на тему:

ФУНКЦІЇ СЕЗОННИХ СЛІВ (КІґО) У ПОЕЗІЇ ЖАНРУ ХАЙКУ

Студента групи ЯП06-21

факультету східної і слов'янської філології

денної форми навчання

Освітньої програми:

Японська мова і література та переклад,
західноєвропейська мова

Спеціальності 035 Філологія

Спеціалізації 035.069 Східні мови та
літератури (переклад включно),

перша – японська

Затєєва Єгора Миколайовича

Науковий керівник:

Дементьєва Тетяна Сергіївна

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ЄКТС _____

Київ – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ХАЙКУ ЯК ПЕРЛИНА ЯПОНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ.....	6
1.1 Історія виникнення поезії хайку.....	6
1.2 Особливості структури хайку.....	7
1.2.1 Значення канджі при написанні хайку.....	9
1.3 Сміслові особливості хайку.....	9
Висновки до Розділу 1.....	11
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ КІГО У ПОЕЗІЇ ХАЙКУ.....	12
2.1 Характеристика поняття кіго.....	12
2.2 Розподіл кіго за сезонами.....	14
2.3 Функції кіго у поезії хайку.....	17
2.4 Аналіз сезонних слів кіго у поезії хайку.....	18
Висновки до Розділу 2.....	24
ВИСНОВКИ.....	26
АНОТАЦІЯ.....	28
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	29

ВСТУП

Японська поезія споконвіку цікавила дослідників з усього світу, адже, певною мірою, вона є унікальним літературним явищем. Японські автори досягли майстерності коротких поетичних форматів, аналогів яким не існує у світі. Особливість саме цієї поезії полягає у тому, що японські автори у своїй творчості навчилися скорочувати поетичну форму та кількість слів, при цьому не скорочуючи сенсу, закладеного у вірш.

Найбільш яскравим представником японської поезії можна вважати жанр хайку. Хайку – це тривірш, кількість слів у якому, часом, не доходить і до десяти. Попри такий обмежений розмір, японські майстри пера навчилися робити поезію хайку багаторівневою, з великою кількістю закладених сенсів. Важливо також і те, що попри невелику кількість слів, хайку здатне з головою занурити читача в атмосферу твору, що тільки підвищує інтерес до цього жанру для літературознавців.

Це стало можливим завдяки майстерним технікам, які роками створювали японські поети, і одним з таких засобів виразності є кіго.

Кіго – це «сезонні слова», які є обов'язковим елементом кожного хайку. Сюжети хайку крутяться навколо природи та людських почуттів у її вирі, і саме завдяки кіго поети мають можливість одним-двома словами створити атмосферу та експозицію твору, при цьому викликавши у читача необхідні автору асоціації. Це дозволяє не називати їх окремими словами у «тілі» вірша, тим самим зменшуючи його розмір до трьох строф за європейською традицією написання, та однієї – за японською.

Актуальність роботи полягає у тому, що кіго – важливий елемент для розуміння японської поетичної традиції, культури та менталітету. Наразі, у зв'язку з глобалізацією, це актуально як ніколи, оскільки японська культура все більше розповсюджується по світу, та, зокрема, в Україні.

Окрім того, в останні роки з'являється все більше перекладів японських творів українською, тож розуміння культурного коду Японії, а також технічних особливостей японської поезії є надважливим для сучасних перекладачів.

Об'єктом роботи є поезія хайку як репрезентація японської культури та ментальності.

Предметом є функціонування сезонних слів кіго у поезії хайку та їхнє практичне значення.

Мета роботи: дослідити історію становлення поезії хайку, її структурні та смислові особливості. Ознайомитися з сезонними словами кіго, вивчити їхні функціональні особливості проаналізувавши хайку, присвячені різним сезонам.

Завдання роботи:

1. Дослідити історію виникнення поезії хайку;
2. Ознайомитися літературними, смисловими та жанровими особливостями хайку;
3. Ознайомитися з явищем кіго, його історичними та літературними особливостями і класифікацією;
4. Проаналізувати приклади хайку, присвячені різним сезонам;
5. Визначити, яку саму функціональну роль кіго відіграє в проаналізованих хайку.

Наукова новизна полягає у тому, що ця робота є ґрунтовним смисловим аналізом поезії хайку та сезонних слів кіго як літературного прийому. Окрім того, нами було проаналізовано низку хайку, завдяки чому ми змогли на практичному прикладі пояснити функціональне призначення кіго.

Практичне значення, перш за все, полягає у тому, що таке глибоке розуміння японської поетики загалом та кіго зокрема необхідне для коректної роботи перекладачів, оскільки хайку – це доволі складний формат для перекладу. Перекладачі з японської на українську мають вміння працювати з кіго, розуміти сутність цього явища, аби коректно підбирати українські аналоги, не спотворюючи форму та авторський стиль хайку. Наша наукова робота може допомогти перекладачам ознайомитися з явищем кіго як ретроспективно, так і для подальшої практичної діяльності.

Літературознавців та поетів ця робота може навчити правильному використанню кіго в літературі, для подальших наукових та творчих розробок.

Для звичайного ж обивателя цінність цієї роботи полягає у доступному роз'ясненні одного з важливих елементів японської ментальності та культури.

У ході дослідження було вивчено українські переклади сезонних хайку Мацуо Башьо, з яких для аналізу було виокремлено 10 віршів (два про весняний сезон, два про літній, два про зимовий, три про осінній та один - про Новий рік). У цих творах було не тільки проаналізовано наявні слова кіго, але й були виділені домінуючі, що складають основу кожної окремої поезії і визначають її сезонне спрямування.

Методи використані під час роботи: було проведено емпіричний аналіз використання кіго у хайку, а також їхньої структури творчої ролі у цьому виді поезії. Синтез, як метод, був необхідний нам для встановлення логічних зв'язків між об'єктами вивчення (зокрема це важливо під час встановлення ролі сезонного слова у формуванні кожної окремої поезії та жанру загалом). Порівняння, аналогію та узагальнення, як методи аналізу, ми використали порівнюючи між собою слова, присвячені різним сезонам, Історичний метод дослідження ми застосували при роботі з історичною ретроспективою розвитку японської поезії та її конкретних частин: хайкай, хокку тощо.

Структура курсової роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел. Курсова робота логічно структурована, викладена на 26 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ХАЙКУ ЯК ПЕРЛИНА ЯПОНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

1.1 Історія виникнення поезії хайку

Хайку, як окремий ліричний жанр, зародився на основі іншої поетичної форми – танка, який, своєю чергою, відноситься до поетичного жанру вака (和歌).

Жанр вака виник ще у епоху Нара та розвивався під час епохи Хейан, на противагу розповсюдженій у тогочасній Японії китайській поезії канші (漢詩) (Чорнонос, 2019, с.16). Вака складалися виключно японською мовою, і саме цей вид поезії заклав основи для розвитку японської лірики у майбутньому. Зубченко О. відзначає, що поява «вака» припала саме на період японізації, коли імператорський двір та майже вся тогочасна аристократія Японії відмовилися від китайської граматики, надаючи перевагу власній писемності. (Зубченко, 2020, с. 28).

За весь час свого існування, жанр «вака» нараховував безліч форм, проте основною став саме п'ятивірш танка (Britannica).

Слово «танка» (短歌) можна перекласти як «коротка пісня». Танка записуються одним рядком, але складаються з п'яти ритмічних відрізків та 31 складу, які можна записати за схемою 5-7-5-7-7. Перша частина танка (5-7-5) має назву «хокку» («початкова фраза»), а друга (7-7) – агеку («завершальна фраза») (Бондаренко, 2011, с. 248).

Як зазначається у енциклопедії «Британіка», японська поезія весь час свого існування складалась з маленьких одиниць і її розвиток полягав у поступовому зменшенні літературної форми (Britannica). У одній з найвідоміших та найдавніших збірок японської поезії «Манйошю» (万葉集) були зафіксовані приклади, коли танка створювали декілька людей: хокку писав один поет, а агеку – інший (Бондаренко, 2011, с. 248). Згодом такий вид поетики набув популярності, і хокку став окремим самостійним жанром. Наразі слово «хокку» використовується, здебільшого, як означення вступної частини танка, в той час як окремий тривірш отримав назву

«хайку». Великий вклад у розвиток хайку свого часу зробив відомий поет Мацуо Башьо.

У XVII ст. в Японії зароджується напрям «хайкай» (俳諧). Загалом, цим словом позначали гумористичну поезію, хоча, як відзначає науковець Бондаренко, коректніше було б використати слово «несерйозна» або ж неканонічна, оскільки напрям «хайкай» розвивався як альтернатива вже традиційній на той момент поезії «вака» (Бондаренко, 2011, с. 249-250). Вака вважалася «високою» поезією, в той час як хайкай - «низькою».

Поступово хайкай витісняв собою поезію «вака». Хоча деякі поети продовжували працювати у напрямі «вака», від усього масиву жанрових форм актуальною на той час залишилась тільки танка (Бондаренко, 2011, с. 249-250).

Тим часом хайкай набував все більшого поширення: поети не повністю відмовились від формату танка, вони просто надали перевагу тільки першій частині цієї форми – хокку. Повністю назва звучала як «хайкай-но хокку» (Бондаренко, 2011, с. 249-250), а пізніше вона скоротилась до вже відомого нам «хайку».

Науковець Самсоненко М. наступним чином визначає відмінність між поетами вака та поетами хайкай: для автора вака на першому місці почуття, а на другому природа, в той час як у автора хайкай почуття та природа зливаються в одне (Самсоненко, 2013, с. 120).

Важливо відзначити, що саме творчість Мацуо Башьо вивела хайкай на новий рівень, адже його поетичний доробок додав до нетрадиційного та напівкомічного жанру літературної глибини, що зробило його більш серйозним та змінило ставлення до жанру.

1.2 Особливості структури хайку

Хайку – це жанр японської ліричної поезії, так званий тривірш, який складається з 17 складів та схематично виглядає як 5-7-5. Хайку записується однією строфою, проте у європейській традиції перекладу прийнято писати її в три ряди.

Також, у хайку використовуються так звані кіреджі (切れ字), або ж «ріжучі слова». Це окрема категорія слів, завдання яких – підсилити структуру поезії. Зазвичай

кіреджі використовують або на 5 складі, аби створити таку собі павзу, або на 12 складі, аби підвести до закінчення вірша (Самсоненко, 2013, с. 120).

Загалом, структура хайку є стабільною, проте є прецеденти її порушення за авторською задумкою.

Важливо відзначити, що хайку – неримована поезія. Однією з причин є особливість японської мови, яка полягає у тому, що вона не дає простору для розвитку евфонії та різноманіття рим (Щербань, 2020, с. 140). Попри це, велике значення для хайку має написання ієрогліфами канджі. Канджі є «багатозначними», один символ може означати одразу декілька явищ, тож такий вид письма дозволяє автору вкладати додаткові, потаємні сенси у поезію. Детальніше значення канджі у хайку ми розглянемо у наступному розділі.

До речі, варто зазначити, що однією з важливих відмінностей японських танка від китайських канші є те, що у японському п'ятивірші було лише 5-7 ключових слів, в той час як у китайському – близько двадцяти (Чорнонос, 2019, с. 20).

Бондаренко І. П. зазначає, що коротка форма змушувала поетів працювати над технікою вірша, а також відкидати зайве, як-от слова на кшталт «робити», «бути» тощо. Науковець зазначає, що такі часто вживані слова читач мав «домислити» самостійно (Бондаренко, 2011, с. 263-264).

Для хайку характерне використання багатозначності та омонімії. Бондаренко І. П. також розповідає про прийом «каке-котоба», коли автор, використовуючи багатозначне слово, об'єднує в одне ціле дві різні фрази вірша, іноді далекі одна від одної за змістом (Бондаренко, 2011, с. 263-264).

Окрім того, обов'язковим у хайку є використання так званих «сезонних слів» кіго: це слова, які вказують на певну пору року у вірші та несуть під собою встановлене символічне значення. Зазвичай, саме у «сезонне слово» поет вкладає основний лейтмотив хайку, тому їхнє використання є обов'язковим. Детальніше природу та особливості кіго ми розглянемо у наступному розділі.

1.2.1 Значення канджі при написанні хайку

Науковець Пирогов В. у своїй науковій розвідці зазначає, що ієрогліфи – це, в першу чергу, концепція, яка вимагає логічних та образних засобів для трактування (Пирогов, 2016, с.106).

Особливість канджі полягає у тому, що один символ може виражати цілі слова чи поняття. Окрім того, багато ієрогліфів при різному прочитанні можуть визначати різні явища, що дає можливість значно розширити смислову багаторівневність тексту, а також використовувати гру слів.

Щербань Н. також зазначає, що, на відміну від європейських мов, японські автори мають можливість обирати, як саме передавати сутність твору: канджі чи абетками хіраганою та катаканою (Щербань, 2020, с.140).

Цікавою є і думка науковця Пирогова В. : він вважає, що глибокий символізм ієрогліфів відображає саму сутність природи, як явища, що створює для японців умови для побудови природо-орієнтованої картини світу, яка так активно відображається у хайку (Пирогов, 2016, с.106). Він припускає, що саме філософські погляди синтоїзму та буддизму в купі з «природним» походженням канджі і мали серйозний вплив на сюжетно-сенсові особливості хайку.

Пирогов В. також припускає, що хайку, як жанр, міг зародитися тільки в мові з ієрогліфічною писемністю, оскільки тільки вона дає достатньо можливостей для того, аби передати велику кількість прихованих сенсів у формі короткого тривірша (Пирогов, 2016, с.107).

1.3 Сміслові особливості хайку

Основним лейтмотивом хайку завжди виступає природа – саме через алюзії з навколишнім середовищем та порами року автор передає людські емоції та навіть описує перипетії долі, при цьому напряду не називаючи їх.

Такий підхід почав зароджуватися тоді, коли поетів почали цікавити природні явища та їхній зв'язок з людьми, особливо тими, які напряду залежать від сезонів та погоди: рибалками, селянами тощо (Макушева, 2023, с.7-8). Самсоненко М.

підкреслює, що японська поезія напряду пов'язана з повсякденним життям, тому так гостро реагує на зміни у ньому (Самсоненко, 2013, с. 121).

Він також пояснює, що саме відрізняє поезію «вака» від «хайку»: в першій характерним є рух від людських почуттів до природи, а у другій – навпаки (Самсоненко, 2013, с. 121).

Своєю чергою, якщо порівнювати з танка, то цей вид поезії більш алегоричний, складний та формальний, в той час як хайку – більш прості та конкретні (Макушева, 2023, с.7-8).

Важливим для хайку є пояснити складні матерії та емоційні стани обмеженою кількістю найпростіших слів-описів природи. На нашу думку, ієрогліфічне письмо своєю багатозначністю і створює цю можливість.

Важливим для японської поезики та літератури є також явище швидкоплинності моменту. Саме через скороминущість будь-яку, навіть найбільш повсякденну мить, варто цінувати, вважають японські поети. Хайку – короткий жанр, проте кожен такий маленький тривірш несе в собі ту саму мить, той момент, який варто запам'ятати, адже він такий же короткий, як і сама поезія. Складно уявити собі більш підходящий формат, який би так влучно навіть власною формою передавав короткотривалість моменту.

Зубченко О. підкреслює, що любов до краси природи була притаманна ще китайській традиції, яка до періоду Хейан переважала у Японії, проте саме поява власне японської поезики привнесла у це милування «відчуття невблаганної швидкоплинності часу» (Зубченко, 2022, с.28).

Самсоненко М. наголошує, що автори хайку не були обмежені виключно власним досвідом, тому могли спробувати себе у різних соціальних ролях. За його словами, саме це стало однією з причин популярності хайкай, оскільки це стало порятунком від війни та міжусобиць середньовічної Японії (Самсоненко, 2013, с. 121).

Окрім того, хайку, як нестандартний вид поезії, який за свого зародження виступав як альтернатива традиційній поезії «вака», міг стати для поетів способом самовираження, а використання природніх алюзій тільки давало авторам можливість не обмежувати себе у темах.

Висновки до Розділу 1

Зародження поезії хайку почалось ще у період Хейан, з іншого літературного жанру – тенка. Перший час свого існування, хайку вважали, здебільшого, розважальною поезією, поки на літературну сцену не вийшов поет Мацуо Башьо.

Хайку – це тривірш на 17 складів. Попри такі невеликі розміри цієї поезії, вона має у собі дуже багато правил: сюжет має бути пов'язаний з природою, оскільки саме вона виступає способом передачі людських емоцій, обов'язково має використовуватися сезонне слово кіго, можливе використання «ріжучого слова» кіреджі. Окрім того, основна особливість хайку – що вони викликають у читача певний асоціативний ряд, завдяки встановленим визначенням кіго, тож реципієнт має бути підготовленим до прочитання для глибшого розуміння вірша.

Хайку, від інших форм японської поезії, за своєю смисловою суттю відрізняє підхід від природи до людини, а не навпаки.

Важливу роль у хайку відіграє також ієрогліфічне написання, оскільки через відсутність рими воно виступає важливим елементом як візуального, так і смислового оформлення вірша. Багатозначність окремих ієрогліфів здатна повністю змінити концепцію поезії, а також дозволяє японським поетам активно використовувати гру слів, як додатковий літературний прийом.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ КІГО У ПОЕЗІЇ ХАЙКУ

2.1 Характеристика поняття кіго

Як вже зазначалося раніше, важливим смисловим та структурним елементом будь-якого хайку є кіго.

Кіго – так звані «сезонні слова», які вказують на певну пору року в хайку і є обов'язковим елементом кожного тривірша.

Зазвичай, сезонні прив'язки для кожного слова були встановлені та усталені: наприклад, хризантема – символ осені. Зазвичай, ці прив'язки покеровувались виключно літературною традицією, а не практичною дійсністю: до прикладу, легкий сніг (淡雪) є весняним, а не зимовим сезонним словом.

Бондаренко І. П. підкреслює, що на формування сезонних відповідностей також вплинув японський клімат: наприклад «град» у Японії буде зимовим словом, в той час як для України це природне явище рідко можна побачити взимку (Бондаренко, 2011, с. 263-264).

Оскільки кожне кіго має своє усталене сезонне значення, існують словники сезонних слів – сайджікі (歳時記). У таких словниках кіго поділяють на сезони: весну, літо, осінь, зиму та Новий рік. За давньо японською традицією, Новий рік в Японії – це початок весни, який припадає приблизно на наш лютий (Бондаренко, 2011, с. 263-264). І хоча цей відрізок часу виділяють як окремий сезон, його можна віднести саме до весняного циклу.

Для хайку традиційним є використання кіго лише одного сезону в рамках одного вірша, проте є випадки свідомого порушення цього правила – наприклад, у танка Їосано Акіко (Вознюк, 2020, с.59).

Структура поділу кіго доволі розгалужена: окрім 5 основних сезонів слова поділяються на підсезони, а також за тематичним спрямуванням. Всього таких спрямувань сім: сезон, небо та небесні тіла, земля, людина, пам'ятні дати, тварини та рослини.

Щербань Н. наголошує, що у хайку завжди присутні два плани: загальний, або ж космічний, який і співвідносить поезію до світу природи та ближній, або ж конкретний, що стосується, власне, людини (Щербань, 2020, с.141).

Кіго виконує ключову роль саме у загальному плані, оскільки воно створює експозицію для описуваної в творі ситуації. Для прикладу, поглянемо на один з найвідоміших хайку Мацуо Башьо (Поетичні майстерні, переклад Миколи Лукаша):

На голій гілці самотній ворон тихо старіє. Осінній вечір.

枯朶に 鳥のとまりけり 秋の暮

У цьому випадку кіго «осінній вечір» (秋の暮) виступає мізансценою для самотнього ворона, який є таким собі головним героєм хайку.

Окрім того, варто відзначити асоціативне значення хайку, адже завдяки влучно підбраному кіго, автор має можливість створити необхідну атмосферу твору, при цьому використовуючи мінімум слів.

Для прикладу, читаючи вищезазначений хайку, в уяві читача спливає сірий похмурий вечір, холодний вітер та мряка. Словосполучення «гола гілка» наштовхує на розуміння часопросторової складової вірша – його події відбуваються під кінець осені, ближче до зими, коли листя вже опало. Тобто, поетові вдалося створити детальну похмуру осінню атмосферу, використавши при цьому всього лише кілька слів.

Щербань Н. зазначає, що такі «формули» пір року викликають у читача почуття автоматично (Щербань, 2020, с.141).

Проте якщо у випадку з вищезазначеним хайку асоціації прості та доступні навіть непідготовленому читачу, загалом для розуміння хайку необхідно бути втягнутим у позалітературний контекст. Для прикладу, кіго персик (桃), який відносять до осінніх сезонних слів, навряд викличе асоціацію саме з осінню в українського чи будь-якого не підготовленого читача, водночас як для японця така асоціація є очевидною та зрозумілою на підсвідомому рівні.

Чорнонос Т. О підкреслює ефективність використання таких «автоматичних» почуттів на прикладі образу «співаючих цикад»: в уяві підготованого читача виникає асоціативний ланцюжок цикади-осінь-смуток, оскільки найпронизливіше ці комахи

співають саме восени, викликаючи цим емоцію печалі та настання зими (Чорнонос, 2019, с.31).

Позамовний контекст та традиції відіграють дуже важливу роль для хайку, оскільки не розуміючи асоціативні «формули», він не зрозуміє і сутність поезії. Щербань підкреслює, що завдання поета хайку – створити ці численні образи та символи, які має відчутти на підсвідомому рівні читач (Щербань, 2020, с.141).

2.2 Розподіл кіго за сезонами

Як вже зазначалося, кіго мають доволі розгалужену схему розподілу у спеціалізованих словниках сайджікі.

Перш за все, кіго діляться на п'ять сезонів: весну, літо, осінь, зиму та Новий рік. Ці сезони, своєю чергою, діляться на менші півсезони (ранній (初), середній (仲) та пізній (晚) періоди), часові рамки яких трохи відмінні від українських і які окреслив поет Вільям Дж. Хіггінсон, відомий американський науковець, який вивчав хайку (Kenkichi Yamamoto):

•Весна:

- Рання весна (4 лютого – 5 березня);
- Середина весни (6 березня – 4 квітня);
- Пізня весна (5 квітня – 5 травня).

•Літо:

- Раннє літо (6 травня - 5 червня);
- Середина літа (6 червня – 6 липня);
- Пізнє літо (7 липня – 7 серпня).

•Осінь:

- Рання осінь (8 серпня – 7 вересня);
- Середина осені (8 вересня – 7 жовтня);
- Пізня осінь (8 жовтня – 6 листопада).

•Зима

- Рання зима (7 листопада – 6 грудня);
- Середина зими (7 грудня – 4 січня);

- Кінець зими (5 січня – 3 лютого).

• **Новий рік:** 1 - 15 січня.

Також, кіго поділяються за тематичним спрямуванням: сезони, небо та небесні тіла, земля, людина, пам'ятні дати, тварини та рослини.

У словниках сайджікі, зазвичай, є не тільки опис самого кіго, а й синоніми до нього. У деяких словниках також є окремі розділи для слів, які не прив'язані до певного сезону – «муки» (無季) (Щербань, 2020, с.141).

Бондаренко І. П. наголошує, що безпосередньо слова «весна», «літо», «осінь» та «зима» не є сезонними (Бондаренко, 2011, с. 263-264).

На цей день існує безліч словників сайджікі, проте ми у своїй роботі використовуватимемо доробок Кенкічі Ямамото. Ямамото – відомий дослідник хайку, укладач збірки «500 основних японських сезонних слів» (Kenkichi Yamamoto).

Приклади деяких кіго за сезонним поділом:

Весна

- **Сезон: прихід весни** 立春 (рання весна), весняні сутінки 春の暮れ (вся весна), довгий день 日永 (вся весна);
- **Небо та небесні тіла:** східний вітер 東風 (вся весна), легкий сніг 淡雪 (рання весна);
- **Земля:** джерельна вода 春水 (вся весна), грядки з рисом 苗代 (пізня весна), сніг, що тане 雪解け (середина весни);
- **Людина:** повітряний змій 凧 (вся весна), весняна туга 春愁 (вся весна), збір трав 摘み草 (вся весна);
- **Пам'ятні дати:** Ханамацурі 花祭り (свято цвітіння);
- **Тварини:** закохані коти 猫の恋 (рання весна), ластівка 燕 (середина весни), жабка 蛙 (вся весна);
- **Рослини:** цвітіння вишні 桜 (середина та пізня весна), бруньки дерев 木の目 (середина весни), верба 柳 (середина весни).

Літо:

- **Сезон:** коротка ніч 短夜 (все літо), спека 暑し (все літо);

• **Небо та небесні тіла:** південний вітер 南 (все літо), сезон дощів 梅雨 (все літо), посуха 日照り (кінець літа);

• **Земля:** зелений рис 青田 (кінець літа), водоспад 滝 (все літо);

• **Людина:** солом'яні циновки 竹席 (все літо), юката 浴衣 (все літо), феєрверк 花火 (кінець літа);

• **Пам'ятні дати:** фестивалі 祭り (все літо);

• **Тварини:** світлячок 蛍 (середина літа), цикади 蟬 (кінець літа);

• **Рослини:** соняшник 向日葵 (кінець літа), диня 瓜 (кінець літа).

Осінь:

• **Сезон:** довга ніч 夜長 (вся осінь), нічна прохолода 夜寒 (пізня осінь);

• **Небо та небесні тіла:** місяць 月 (вся осінь), Чумацький шлях 天の川 (рання осінь);

• **Земля:** квітуче поле 花野 (вся осінь);

• **Людина:** опудало 案山子 (вся осінь), сноп сіна 藁塚 (пізня осінь);

• **Пам'ятні дати:** Свято хризантем 重陽 (пізня осінь), Танабата 七夕 (рання осінь);

• **Тварини:** олень 鹿 (вся осінь), бабка 蜻蛉 (вся осінь);

• **Рослини:** персик 桃の実 (рання осінь), хурма 柿 (пізня осінь), червоний клен 楓 (пізня осінь).

Зима

• **Сезон:** короткий день 短日 (вся зима), рік, що минає 行く年 (кінець зими);

• **Небо та небесні тіла:** ясний зимовий день 冬晴れ (вся зима), північний вітер 北 (вся зима);

• **Земля:** лід 氷 (пізня зима), бурульки 氷柱 (пізня зима);

• **Людина:** вугілля 炭 (вся зима), футон 布団 (вся зима);

• **Пам'ятні дати:** новорічна ніч 大晦日;

• **Тварини:** журавель 鶴 (рання зима);

• **Рослини:** нарцис 水仙 (пізня зима), опале листя 落葉 (рання зима).

Загалом же, список кіго дуже обширний та налічує близько трьох тисяч слів (Вознюк, 2020, с. 58). Окрім того, з розвитком поезії, їхня кількість тільки збільшується, оскільки почали з'являтися більш сучасні варіанти кіго.

2.3 Функції кіго у поезії хайку

Основна функція кіго, на нашу думку, в першу чергу полягає у створенні асоціативності. Як вже зазначалося, саме через канонічну прив'язку окремих слів до певних сезонів, явищ та емоцій, підготований читач одразу починає розуміти закладені автором сенси на підсвідомому рівні. Своєю чергою, попри малий розмір самої поезії, наявність кіго дозволяє автору працювати одночасно на кількох рівнях: на рівні тексту, на рівні сенсів та на рівні асоціацій.

Тобто, фактично, прив'язка до асоціацій допомагає скоротити кількість використаних слів, при цьому не скорочуючи сенс та паралельно створюючи експозицію твору. З огляду на це, можна заявити, що ще одна з функцій кіго – створення лаконічної форми твору.

Своєю чергою Витчак У. наголошує, що кіго також виконує формально-структурну функцію, оскільки саме завдяки сезонним словам хайку може функціонувати як стала форма (Витчак, 2014, с. 357).

2.4 Аналіз сезонних слів кіго у поезії хайку

Найвідомішим поетом хайку заслужено вважають Мацуо Башьо: за все своє життя він написав не одну сотню хайкай, декілька дорожніх щоденників, низку листів своїм учням та друзям. Саме його творчість змінила ставлення до хайкай, яку до того вважали, здебільшого, розважальною поезією.

У творчому доробку Башьо в рівній кількості співіснують поезії, присвячені різним сезонам. Це показник високої майстерності поета, оскільки кожен з сезонів несе під собою різне емоційне забарвлення, проте Башьо однаково віртуозно працює з кіго різних пір року: як з тужливими зимовими, так і з радісними літніми.

Саме на прикладі хайкай Башьо можна ґрунтовно розібрати призначення сезонних слів, їхню асоціативність, а також те, як навіть, здавалося б, радісними кіго

можна загравати до емоції туги і навпаки – тужливими сезонними словами викликати внутрішній спокій. Хайкай Башьо презентують всю емоційну багатогранність сезонів, навіть попри приписані їм традиційні ролі: весна – нове життя, зима – кінець шляху тощо.

Використання весняних кіго

鶯を魂にねむるか嬌柳

Невже заснула.

Душу солов'ю довіривши свою,

Верба плакуча? (Переклад Івана Бондаренка) (Бондаренко, Поезія Мацуо Башьо)

Цей кіго є доволі неоднозначним у своїх асоціаціях. Домінуючим сезонним словом тут виступає соловей (鶯). В першу чергу, соловей – символ початку весни. З таким поясненням, цей хайкай можна трактувати як усталений вислів «плисти за течією» - тобто, з початком весни верба зацвітає та віддає себе природньому плину часу. Якщо розглядати таке трактування, дуже очевидно проглядається паралель з людською схильністю «плисти за течією», що вчергове нагадує нам про головне завдання хайкай – передати почуття людини через світ природи.

Також, одним з трактувань може бути романтичний підтекст, де соловей – це юнак, а верба – молода дівчина. Проте цей декодинг, на нашу думку, є недостатньо ґрунтовним і не закладався автором першочергово.

Цікавою є робота Башьо з атмосферою – попри те, що це весняний хайкай, який має символізувати початок нового життя, він викликає у читача емоцію певної туги. Не менш цікаво і те, що автор використовує для цього «радісні» символи весни, а не похмурі реалії осені чи зими, які, за традицією японської літератури, значно краще підходять для цього. При цьому, загальна експозиція вірша все ще залишається сонячною – тобто, це легка туга, а не глибокий відчай.

猫の恋やむとき閨の朧月

Коти закохані

Замовкли врешті-решт.

І тьмянний місяць завітав до спальні. (Переклад Івана Бондаренка) (Бондаренко, Поезія Мацуо Башьо)

Як вже зазначалося, особливістю хайкаї є перенесення повсякденних реалій у формат поезії, з метою збереження миті. На прикладі цього вірша видно, що поети не цуралися жодного з проявів природи – серед яких і біологічні потреби котів, які, завдяки майстерності Мацуо Башьо, змогли створити атмосферу березневих ночей. Сезонне слово тут – закохані коти (猫の恋), символ настання весни.

Використання літніх кіго

灌仏の日に生れあふ鹿の子 哉

В той самий день,

коли святкують народження Будди,

народилося це оленя! (Переклад Геннадія Туркова) (Турков, 1991, с.18)

Цей хайку відноситься до літа, і сезонним словом тут виступає «день народження Будди» (灌仏). Це свято, яке припадає на травень, що за давньо японською традицією вважалося початком літа.

Це кіго одразу викликає святкові асоціації, пов'язані з фестивалем, проте пізніше вони підсилюються ще одним святом – днем народження оленяти.

Окрім того, це хайку можна декодувати як маніфест цінності будь-якого життя: адже одного дня народився і Будда, і оленя, і обидві ці істоти важливі. Також, народження у цей день може виступати як велика удача та добрий знак.

Як ми пам'ятаємо, сутність хайку закарбувати скороминущий момент, і саме у цьому вірші відчувається та сама перша радість автора, яку він відчув, побачивши новонароджену тваринку.

卯の花も母なき宿ぞ冷じき

І навіть квіти унохана

біля хати без господині

якісь холодні й безглузді! (Переклад Геннадія Туркова) (Турков, 1991, с.92)

Цей хайку ми обрали на протывагу попередньому, аби показати літературні можливості кіго як образотворчого прийому. У передмові до вірша Башьо відзначає, що «місяць тому померла мати Кікаку» і саме своїм емоціям після смерті поет присвячує вірш.

Унохана (卯の花) – це білі квіти, які цвітуть з травня по червень. У цьому творі кіго «унохана» символізує початок літа, яке для автора розпочалось трагедією. Попри те, що вірш входить до літнього циклу, який, за традицією хайку, знаменує радість та бурхливість життя, саме цей хайкай сповнений смутком. У поезії автор передає, що коли близької людини не стає, навіть найгарніші речі вже не приносять радості. Башьо дуже талановито працює зі словами, оскільки попри невеселий сюжет, поезія все-одно викликає асоціації з літньою порою.

Використання осінніх кіго

この槌のむかし椿か梅の木か

Камелією? Сливою?

Цікаво, чим у минулому

Був цей старий держак? (Переклад Івана Бондаренка) (Бондаренко, Поезія Мацуо Башьо)

На нашу думку, цей вірш найповніше передає символізм осіннього сезону, який, у японській традиції, асоціюється з поступовим згасанням. Сезонними словами, які приписані до осінніх кіго тут виступають камелія (椿か) та слива (梅の木か). До речі, цікаво, що якби це була не слива, а сливовий цвіт, то це вже було б весняне кіго.

У вірші «держак» виступає як те саме згасання: тобто, колись прекрасне дерево в кінці свого існування все-одно перетворилось на неприглядний держак. Тут дуже легко провести паралелі з осінню, коли з рослин поступово починає осипатися листя.

Якщо проводити паралелі з людиною, то тут проглядається наратив того, що ти ніколи не знаєш, ким була людина раніше: навіть найдревніший старигань колись був молодим та гарним юнаком.

蝶も来て酔を吸ふ菊の酔和哉

Метелик також

Прилетів поїсти

Салату з квітів білих хризантем. (Переклад Івана Бондаренка) (Бондаренко, Поезія Мацуо Башьо)

У даній поезії домінуючим кіго є хризантема (菊), яку, за традицією, вважають осінньою квіткою. Своєю чергою метелик, за словником кіго, це сезонне слово, яке охоплює всю весну, проте у контексті саме цієї поезії метелик виступає як важливий образ, характерний для даоської філософії, який часто використовують для роздумів щодо сутності буття.

У цій же поезії, на нашу думку, метелик – це символ самого життя і того, що всі істоти у світі рівні, та, як-то кажуть, ходять під одним небом. Тобто, як людину приваблює квіт білих хризантем, так само він манить і метелика, оскільки всі істоти, по суті своїй, подібні.

Використання зимових кіго

忘れ草菜飯に摘まん年の暮

Трави «забудь-печаль» нарву,

щоб приправити їжу,

коли проведжатиму рік. (Переклад Геннадія Туркова) (Турков, 1991, с.148)

Зимовий сезон в першу чергу присвячений кінцю року та завершенню старого циклу життя перед початком нового. Саме цей хайкай неймовірно яскраво презентує таке традиційне трактування, оскільки автор збирається з'їсти траву «забудь-печаль», аби відпустити всі свої туги у старому році і у новий рік увійти без сумнівів.

旅に病んで 夢は枯野を かけ廻る

У дорозі занеміг.

І сниться: степом пересохлим

мечуть туди-сюди. (Переклад Геннадія Туркова) (Турков, 1991, с.163)

У цьому хайкай сезонне слово – сухий степ (枯野). Більшу частину свого життя Мацуо Башьо подорожував і цей вірш лише описує один з важких епізодів мандрівок взимку. Попри це, ми пам'ятаємо про значущість моменту для японської літератури:

поети вважали, що будь-яка мить заслуговує бути закарбованою, навіть хвороба посеред тяжкої подорожі. Окрім того, саме цей хайку непогано репрезентує Башьо як особистість, оскільки у своїх щоденниках та поезіях він неодноразово наголошував, що його може зрозуміти тільки інший мандрівник.

Цікаво, що словосполучення «сухий степ» достатньо, аби без розлогого опису створити в уяві читача експозицію похмурої сірої зими на пустому полі, яке простирається на сотні кілометрів вперед.

Використання новорічних кіго

春たちて まだ九日の 野山かな

Весна прийшла.

Ще тільки дев'ять днів

полям і горам! (Переклад Геннадія Туркова) (Турков, 1991, с.34)

Новий рік для японських поетів – окремий та дуже важливий сезон, це такий собі «місток» між смертю зими та новим життям весни. Новорічний сезон концептуально – це і є зародження нового життя.

Як зазначалося раніше, перехід у новий рік для Башьо – це наче перехід у новий цикл життя, тому не дивно, що у своїй поезії він використовує формулювання «ще тільки дев'ять днів»: оскільки, згідно такої філософії, світ після проходження нового року ще новонароджене дитя.

Отже, підсумовуючи зазначений аналіз, можна дійти до висновку, що попри приписання кіго традиційних визначень та трактувань, автори можуть використовувати весняні слова для створення необхідної саме їм атмосфери, все залежить виключно від майстерності поета. Наглядний цьому приклад – весняний хайку, в якому на створення тужливого настрою працюють, здавалося б, традиційно веселі сезонні слова.

Окрім того, попри суворість правил хайку, поети вміло працювали канонічними трактуваннями сезонів, змінюючи їх під себе і при цьому не порушуючи літературної структури вірша. Так, ми проаналізували два літніх хайку Мацуо Башьо, один з яких

презентує традиційне сприйняття літнього сезону, як чогось радісного, а другий – як символ того, що біда не обирає, коли приходить, і навіть літо може бути тужливим.

Хайку – довершений жанр для опису короткої миті, оскільки одна строфа цього вірша, це як один розчерк пензля – короткий, але дуже значущий. Кіго, своєю чергою, це унікальний спосіб передачі великого пласту інформації одним-двома словами. Аналізуючи твори, ми могли спостерігати, як одного кіго вистачає для побудови експозиції, якій у реальному житті було б необхідно присвятити декілька описових речень. Цікавим є те, що хоча для правильного трактування японської поезії читач має бути підготовленим, проте навіть не розбираючись у особливостях кіго, на підсвідомому рівні деякі сезонні особливості будуть зрозумілі та синергуватимуть з будь-яким реципієнтом.

Висновки до Розділу 2

Кіго – сезонні слова, яких у поезії Японії нараховують понад три тисячі. Кіго поділяються на п'ять сезонів та сім підтем, і мають чітко визначені асоціативні ролі, які, більшою мірою, визначаються саме літературною традицією, а не фактичною реальністю.

Кіго відіграє важливу роль у поезії хайку: перш за все, саме завдяки їм дотримується структура тривірша. По-друге, важливою є асоціативна функція, оскільки кожне сезонне слово викликає у голові читача необхідну авторові асоціацію. Тобто, поети-автори хайкай в першу чергу працюють з асоціативною складовою.

Кіго робить хайку «багат шаровим», оскільки ділить твір на фактичний простір, тобто власне сюжет поезії, та на підсвідомий – саме там у читача виникають асоціації, які він має декодувати.

Кіго дозволяє лаконізувати твір, при цьому не обмежуючи поета у емоційному наповненні.

В ході нашого аналізу поезії Мацуо Башьо, ми мали можливість оцінити багатогранність можливостей використання кіго. Вміло працюючи з сезонними словами, Мацуо Башьо наглядно презентує, що структурні правила хайку - це не

спроба обмежити авторський простір, а навпаки – спосіб розширити наявний інструментарій.

Основою сюжетів хайку є мить – і дуже важливо, що митці мають повну свободу того, яку саме мить варто увіковічити – це може бути як народження оленяти, так і шум березневих котів.

Таке ставлення до життя дуже яскраво ілюструє, по-перше, японське бачення світу, а по-друге вчить не цуратися природи, адже будь-яка її складова існує не випадково. Як вже зазначалось раніше, японці мають природо центристські погляди, і якомога яскравіше це репрезентують саме хайку, основою яких є синергія природи та людських почуттів. Японські поети розуміють, що мить швидко мине і хайку – це спосіб зафіксувати пережиті емоції.

ВИСНОВКИ

У першому розділі ми ознайомилися з появою хайку як жанру літератури. Хайку пройшов довгий шлях становлення, оскільки зародився з іншої, більш довгої поезії танка, яка, своєю чергою, була частиною літературного жанру вака. На початку свого існування хайку виступав у якості альтернативи традиційній японській поезії, проте з плином років він її витіснив, і на цей день саме хайку в уяві глобальної культури асоціюється з японською поезією.

Хайку – це про синергію світу природи з внутрішнім світом людини. Цей вид поезії яскраво презентує природоцентриські погляди японців на світ. Окрім того, для хайку має важливість форма написання ієрогліфами канджі, оскільки хайку – це неримована поезія. Відсутність рими та милозвучності у японській мові обмежує певні літературні можливості хайку, які японські поети, своєю чергою, компенсують омонімією канджі. Більше того, деякі науковці впевнені, що хайку, як жанр, міг виникнути тільки в мові, де є ієрогліфи. Ми можемо з цим погодитись, оскільки ієрогліфи потребують декодування, і цей спосіб передачі інформації добре підходить для багаторівневої поезії хайку.

У другому розділі ми ознайомились з одним з важливих структуро творчих елементів хайку – кіго. Кіго – це сезонні слова, які є основою будь якого вірша хайку. Кіго символізують певний природній сезон, а також додаткове, підсвідоме значення, приписане слову літературною традицією. Кіго поділяються на такі підтеми: сезон, небо та небесні тіла, земля, людина, пам'ятні дати, тварини та рослини.

Кіго – унікальне явище, якому немає аналогів у світовій літературі. Кожне сезонне слово викликає певну асоціацію у голові читача, що дозволяє автору, при обмежених фактичних розмірах твору, вкладати у нього додатковий сенс, просто підбравши влучне слово. До речі, на нашу думку, підбір кіго, які репрезентуватимуть бажаний зміст у необхідній формі – показник високої майстерності японських митців.

Кіго – це коли одне одне-єдине слово змушує читача на підсвідомому рівні уявити осінній або зимовий пейзаж, опис якого склав би декілька речень. Таким чином поети хайку буквально запускають уяву читачів у потрібному їм напрямку.

Аналізуючи хайку, ми розібрали основні принципи роботи кіго для створення різних видів асоціацій та атмосфери. Цікавим є те, що, в основному, кіго має вибудовувати асоціативний ряд саме у підготованого читача. Попри це, навіть не знайомий зі словниками сайджікі обиватель може зрозуміти основний асоціативний наратив поезії. Проте аби дійсно до кінця зрозуміти смисл вірша, читач має отримати доволі ґрунтовну підготовку, зокрема, бути знайомим з культурологічним та історичним японським контекстом, який виходить за межі літератури.

Хайку – це ключ до розуміння японської ментальності, адже японці бачать багато у малому, вміють не тільки цінувати будь-який момент, а й вдумливо його споглядати. Кожен хайку можна порівняти з фотографією, оскільки це миттєва, але дуже яскрава емоція, зафіксована на папері.

В процесі роботи ми також дійшли висновку, що попри те, що зараз дуже активно розвиваються американські та європейські хайку, їх все-одно не можна вважати довершеними творами. Не японські хайку можуть бути ідеальними за структурою та мати доречні кіго, проте це важко порівняти з японською поезією, оскільки для японців, кожна асоціація, яку вкладає автор у свій твір загалом та сезонне слово зокрема, є повсякденною реальністю. Тобто, концепція цінування моменту, природоцентристська картина світу закладається в кожного японця змалечку, і це дуже важливо. Сутність хайку – передати фарби повсякденності через асоціації з природою, загравати до підсвідомого, тому будь-який інший читач чи автор, окрім японського, не зможе до кінця осягнути всю глибину японської поезики, оскільки для нього ці смислові наративи не будуть сприйматися як щось на рівні інстинктів.

АНОТАЦІЯ

第1章：俳句の起源と進化

第1章では、俳句のジャンルの起源とその進化について詳しく検討した。俳句は短歌から派生したものであり、初めは伝統的な詩の代替手段として始まったが、やがて独自の認識を得て対等なジャンルとして確立された。国際的な文化の中で、俳句は日本の詩の一形態として広く認識されている。俳句は自然と人間の内面との深い関係に焦点を当てており、日本人の自然中心の世界観を反映している。

俳句の重要な側面の一つとして、漢字の使用がある。俳句は韻を踏まない詩形であるため、日本語の文学的な可能性が制限されることもあるが、漢字の多義性によってその制約が補われている。この組み合わせにより、俳句は多層的な性質を持ち、瞬時性と表現の深さが特徴となっている。

第2章：季語の役割と重要性

第2章では、季語を俳句の重要な構造要素として考察した。季語は単に自然の季節を象徴するだけでなく、伝統によって付加された追加の意味を持っている。季語は、季節、空と天体、土地、人間、記念日、動物、植物などのいくつかのサブテーマに分類される。それぞれの季語は読者に特定の関連性を呼び起こし、作者が適切な単語を選ぶことで詩に追加の意味を込めることが可能になる。

季語を分析することで、俳句の中に様々な関連性や雰囲気を生み出す手助けができることが理解されたが、俳句を完全に理解するためには、各季語の背後にある文化的および歴史的な文脈を知ることが必要である。

キーワード： 詩 俳句 季語

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Бондаренко, І. П., Осадча, Ю. В. (2010). *Японська література: Хрестоматія. Том I (VII–XIII ст.)*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго. м. https://chtyvo.org.ua/authors/Bondarenko_Ivan/Yaponska_literatura_Khrestomatia_t1/
- Витчак, У. (2014). Функції «сезонних слів» (кіго) у поезії жанру хайку. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2014, 355–359. [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Vlnu_fil_2014_60\(1\)_46](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Vlnu_fil_2014_60(1)_46)
- Вознюк, Г.А. (2020). Традиційні японські художньо-стилістичні прийоми в поетичній збірці Йосано Акіко. *«Молодий вчений» № 7 (83) липень, 2020*, 57 – 63. <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/824>
- Зубченко, О. (2020). Символіка японської поезії епох Нара та Хейан. *«Актуальні проблеми культурології»* 28 – 30. <http://eprints.zu.edu.ua/31083/1/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%20%D0%94%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%BB%D1%8E%D0%BA%20%D0%90..pdf>
- Макушева, У. А. (2023). *Kito: особливості використання назв рослин та квітів у поезії Хайку*. Київський національний лінгвістичний університет. Київ. <http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/handle/787878787/4719?show=full&locale-attribute=uk>
- Пирогов, В. (2016). *Роль ієрогліфів у передачі смислового та естетичного компонентів хайку: порівняльно-типологічний аспект*. Київський національний лінгвістичний університет. Київ. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21R

EF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Mikks_2016_58_17

Самсоненко, М. (2013). Діахронічний процес поезії хайкай: феномен сучасного північноамериканського хайку та класичного японського хайку. *Рідний край*. 2013. № 2 (29), 120 – 123. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Almpolt_2013_2_33

Чорнонос, Т. О. (2019). *Проблематика перекладу японської поезії*. Переклад віршів хайку. Київський національний лінгвістичний університет. Київ. <http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/handle/787878787/437>

Щербань, Н. (2020). Методи когнітивного конструювання та маніпулювання для дослідження концептуального поля «невизначеність» (аймай) в японській лінгвокультурі. *Knowledge, Education, Law, Management 2020 № 4 (32)*, vol. 1, 138 – 143. <https://kelmczasopisma.com/viewpdf/1427>

Britannica. Waka. Відновлено з <https://www.britannica.com/art/waka-Japanese-poetry>

Kenkichi Yamamoto. The five hundred essential Japanese season words. Відновлено з <http://www.2hweb.net/haikai/renku/500ESWd.html#SPRING>

Shen Wen (2016) Observation of the Japanese Consciousness of Beauty by Kigo Study. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, volume 85, 272 – 276.

Поетичні майстерні. Хокку. Мацуо Башьо у перекладі Миколи Лукаша. Відновлено з <https://maysterni.com/publication.php?id=10475>

Турков, Г. Л. (1991) *Мацуо Башьо Хокку Переклад Геннадія Туркова* (Москаленко, М. Н.) Київ: Видавництво художньої літератури Дніпро.

Бондаренко, І. *Поезія МАЦУО БАШЬО*. Відновлено з <https://lib.futurum.today/uk/book/poeziia-2/amp/>